

## ESKIMOKULTUREN VI

---

Af museumsinspektør, dr. scient. *Helge Larsen*

### *Eskimokulturens oprindelse, udvikling og fremtid.*

Når jeg under gennemgangen af de forskellige kulturelementer hentede mine eksempler snart fra et område snart fra et andet, gjorde jeg det af den gode grund, at det ikke er alle kulturelementer, der findes hos alle eskimoer, ligesom nogle kulturelementer har større betydning i ét område end i et andet; med andre ord, eskimokulturen er ikke så ensartet, som den ved en overfladisk betragtning kan give indtryk af.

At eskimokulturen optræder i flere forskellige variationer er ikke så mærkeligt, når man tager de skiftende naturforhold i betragtning. Hertil kommer en faktor, som jeg ikke tidligere har omtalt, men som spiller en stor rolle, og det er eskimokulturens alder. Ganske vist ved vi ikke, hvor gammel eskimokulturen er; det skyldes dels vor ufuldstændige viden, dels er det et spørgsmål om definition. For hvad forstår vi egentlig ved eskimokultur? Det bedste svar, man kan give, er, at det er de folks kultur, der taler eskimoisk, men helt korrekt er det ikke, for der er f. eks. grønlændere, der taler eskimoisk, men hvis kultur er mere dansk end eskimoisk. En anden ulempe ved definitionen er, at den ikke kan anvendes på forhistoriske kulturer, da man ikke ved, hvad sprog der har været talt. I de fleste tilfælde er det dog ikke vanskeligt at afgøre, om det er eskimokultur, man har i et arkæologisk fund, for indeholder det blot nogle af de karakteristiske kulturelementer som f. eks. harpunspidser, spæklampe, kastetræ eller fuglespyd, kan man godt gå ud fra, at det er eskimoisk. Vanskeligheden ved at afgøre, om man står overfor et fund af eskimokultur eller noget andet, opstår imidlertid, når kun redskaber af sten er bevaret. Spørgsmålet om eskimokulturens alder hænger netop sammen med tydingen af sådanne fund af gamle stensager, og så er det jo ingenlunde givet, at der ikke engang bliver fundet noget, der endnu ældre, og som viser sig at være eskimoisk. På forskningens nuværende stade tror jeg imidlertid, jeg tør sige, at der har været eskimokultur i Amerika i mindst 4000 år. Når man tænker på den udvikling, der er foregået med europæisk kultur fra 2000 år før Kristi fødsel til nu, er det intet under, at eskimokulturen optræder

under forskellige former indenfor det vældige område, man må snarere forbavses over, at forskellene ikke er større.

I snart 200 år har etnografer, arkæologer, linguister og andre forsøgt at løse problemet om eskimokulturens oprindelse, men det er navnlig i de sidste 30-40 år, at videnskabsmænd systematisk er gået igang med opgaven. Der er naturligvis i tidens løb fremsat flere mere eller mindre velbegrundede teorier, men om dem skal jeg blot sige, at de stort set samler sig om to områder, der kunne tænkes at være stedet, hvor eskimokulturens vugge har stået, det ene er i Canada, i egnene vest for Hudson Bugten, og det andet er i egnen omkring Bering Strædet. Det er ganske interessant, at begge de to områder stadig er i søgelyset, fordi det viser sig, at der er foregået en kulturudvikling og kulturspredning fra begge disse to centre. De fleste arkæologer hælder dog til den anskuelse, at den ældste form for eskimokultur er opstået vestpå, enten i Alaska eller i Sibirien, men noget sikkert bevis har de ikke endnu. I det hele taget er der mange uklare punkter m. h. t. eskimokulturens oprindelse og udvikling, mange problemer som jeg ikke kan komme ind på, men kun nævner, for at De skal forstå, at det billede af eskimokulturens udvikling, jeg skal prøve at trække op er højst ufuldstændigt.

Klarest tegner billedet sig for vore egne grønlænderes kultur, d. v. s. den kultur de havde, før den danske kolonisation havde erstattet så mange af de eskimoiske kulturelementer, at man ikke mere kan tale om eskimokultur. Grønlændernes gamle kultur er den østligste udløber af en meget ensartet form for eskimokultur som for en 2-300 år siden var dominerende langs de arktiske kyster helt over til Bering Strædet. Det var, som jeg har nævnt tidligere, den danske arkæolog, Therkel Mathiassen, der først blev opmærksom på eksistensen af denne forhistoriske kultur, som han kaldte Thule-kulturen. Thule-kulturen var en udpræget kystkultur med sødyrfangst i åbent vand og ganske særlig hvalfangst som økonomisk basis. Thule-folket boede i solide huse af sten, hvalben og græstørv, de havde kajaker og konebåde og kraftige, hensigtsmæssige fangstredskaber. Senere undersøgelser i Alaska og det nordøstlige Sibirien bekræftede Mathiassens antagelse, at Thule-kulturen var opstået omkring Bering Strædet, sandsynligvis på den asiatiske side eller på øerne i og syd for strædet. De gamle former for Thule-kultur, som man nu betegner med andre navne, og af hvilke den ældste muligvis går helt tilbage til tiden omkring Kristi fødsel, udmærker sig ved en høj kunstnerisk udvikling, men i det væsentlige adskiller de sig ikke fra Thule-kulturen.

De første tusind år synes denne kulturform at have holdt sig til øerne og det asiatiske fastland, hvor man kan følge dens udvikling gennem flere stadier helt op til vore dage, men så dukker den op langs kysten af Nord-Alaska, og i løbet af en 2-300 år har den bredt sig østover gennem Canada til Thule-distriktet i Nordgrønland. Mens den i Nord-Alaska har holdt sig helt op til vore dage med hvalfangst som



*Gravmaske fra Ipiutak-kulturen udskåret af hvalrostand.*

hovederhverv, forsvandt den efterhånden fra canadisk område, muligvis fordi hvalerne trak væk. I Grønland bredte den sig både sydover langs vestkysten og til Østgrønland. Hvalfangsten var et langt stykke tid et vigtigt erhverv, men sælfangsten tiltog i betydning i takt med en stærk udvikling af kajakfangstteknikken, og kulturen fik efterhånden et særlig grønlandsk præg. Nogen radikal ændring skete der dog

ikke før kolonisationen satte ind i det 18. århundrede. Noget længere holdt Thule-kulturen sig i Thule-distriktet, men også der ophørte hvalfangsten, og jagten på hvalros kom til at spille en betydelig rolle. I Nordøstgrønland holdt Thule-kulturen sig, lige til befolkningen i begyndelsen af det 19. århundrede døde ud. Den samme skæbne var sikkert overgået Angmagssaliks befolkning, hvis ikke Gustav Holm havde opdaget Angmagssalik i 1884, og kolonien var blevet grundlagt 10 år efter.

Går vi videre til de andre eskimoer, er vi straks på mere usikker grund. Vel har vi arkæologiske fund fra forskellige dele af eskimo-området, der fortæller os noget om kulturen i forhistorisk tid, men man må huske på, at disse fund skal dække ikke alene tusinder af kvadratkilometer, men også 4000 år, og så giver disse fund, og særlig de ældste af dem, kun et meget lille udsnit af den materielle kultur. Men lad os alligevel se på, hvilke resultater arkæologerne er nået til ved tolkningen af de jordfundne sager.

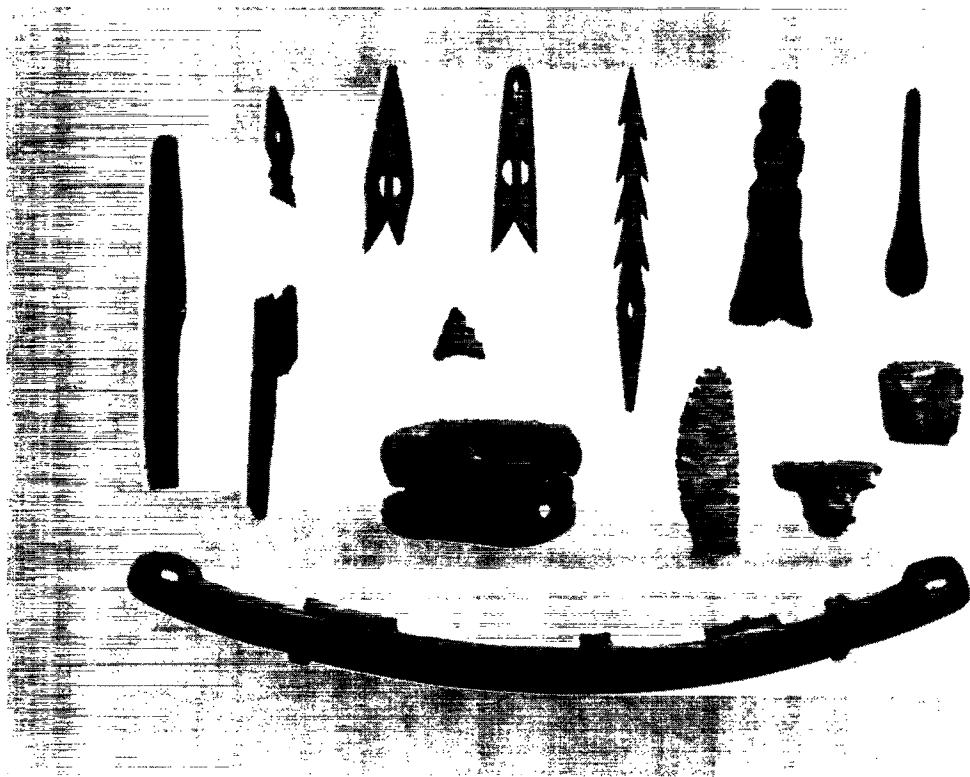
Når jeg for lidt siden sagde, at Thule-kulturen først dukkede op i Nord-Alaska omkring år 1000 e. Kr. fødsel, betyder det dog ikke, at dette område har været folketomt indtil da, tværtimod har man her fundet spor af flere forskellige former for eskimokultur, af hvilke nogle er samtidige med de ældste stadier af Thule-kulturen ved Bering Strædet, og andre flere tusinde år ældre. De første af disse fund blev gjort i årene 1939–41 af en dansk-amerikansk ekspedition ved Point Hope, Alaskas nordvestligste hjørne. Ved et sted, eskimoerne kaldte Ipiutak, blev der foretaget udgravninger i ruinerne af en efter eskimoiske forhold kæmpeby med 6–700 huse og en tilhørende stor begravelsesplads. Den kultur, der har hersket her i de første århundreder efter Kristi fødsel, adskiller sig på flere punkter fra Thule-kulturen. Husene var af en anden konstruktion; de var bygget af træ og græstørv, havde ikke nogen forsænket husgang, og de havde sovebrikse på siderne og ikke i den bageste del af huset. De havde ingen spæklampe, men kogte og varmede sig ved et bål midt på gulvet, d. v. s. at Ipiutak-folket endnu ikke havde frigjort sig fra skoven. Bue og pil var deres vigtigste våben, hvilket vil sige, at rensdyrjagt var deres vigtigste erhverv, men de drev også jagt på sæl og hvalros, men derimod ikke på hvaler. I det hele taget har de ikke kunnet drive fangst i åbent vand, for de kendte ikke til brugen af fangeblære, og de havde forøvrigt heller ingen kajak, men et åbent fartøj, der minder om Alaska-indianernes kano. Hvad der også bidrager til at give Ipiutak-kulturen et primitivt præg er, at de udelukkende brugte flint til våbenspidser, knive og skrabere, og pottemageri kendte de ikke til. Da rensdyrene mest holder til inde i landet, og da Ipiutak-folket brugte store mængder af birkebark til beholdere, og der ingen birketræer er i milevis omkreds, må man gå ud fra, at Ipiutak-folket tilbragte en del af tiden inde i landet, og da der næppe har været drivtræ nok til at opvarme de mange huse om vinteren, må man antage, at det var om vinteren, de var



*Redskaber af sten fra Vestgrønlands ældste kultur, den 3000 år gamle Sarqaq-kultur.  
I anden række 3 stikler.*

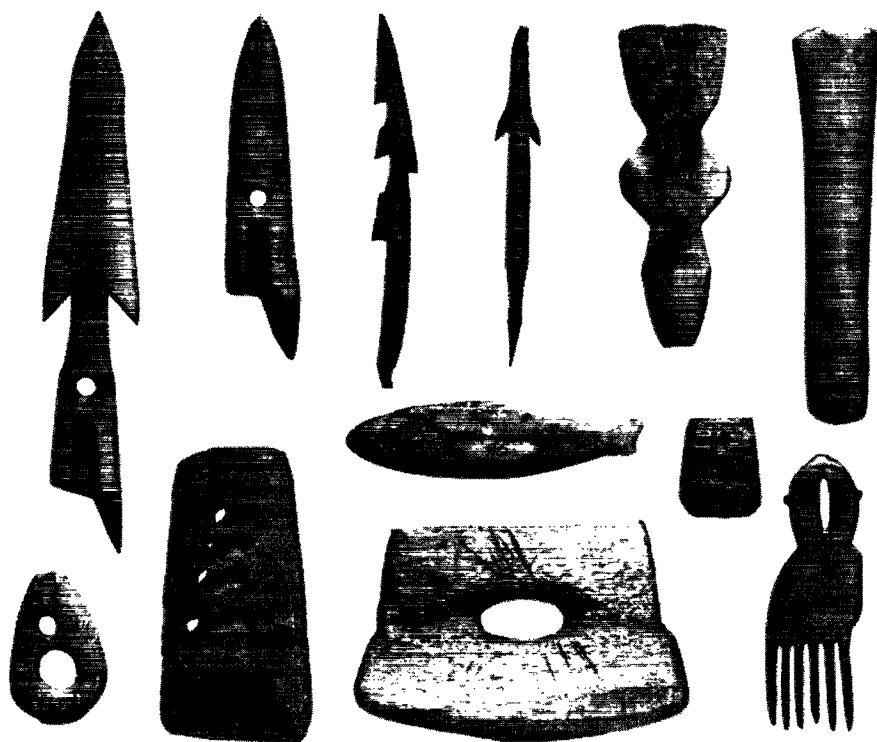
inde i landet. Senere arkæologiske fund har bevist, at de virkelig også holdt til i indlandet.

Om man skal kalde en kultur, der mangler så vigtige elementer som spæklampen, kajakken og fangeblæren, for eskimokultur, er naturligvis et spørgsmål, men vi gør det, fordi vi genfinder så mange af Ipiutak-kulturens træk hos de historiske Alaskaskimoer, at vi må drage den slutning, at Ipiutak-kulturen repræsenterer et tidligt stadium af deres kultur. Det gælder således Alaskas indlandseskimoer, af hvilke de fleste foretog årlige vandringer til kysten for at jage sæl og handle med kysteskimoerne, mens de resten af året jagede rensdyr inde i landet. Men det gælder også de eskimoer, der bor længere sydpå helt ned til egnene omkring Beringshavet. De få arkæologiske undersøgelser, der har været foretaget i disse egne, viser, at der engang har eksisteret en Ipiutak-lignende kultur, ligesom også Beringshavs-eskimoernes kultur har lighedspunkter med Ipiutak-kulturen. Der er også visse lighedspunkter med Stillehavs-eskimoernes og Aleuternes kultur, men herom ved vi endnu for lidt til, at jeg kan gå nærmere ind på spørgsmålet.



*Redskaber tilhørende Dorset-kulturen fra Thule distrikt.*

Ipiutak-kulturen er langt fra den ældste kultur, man har fundet i Alaska. Flere steder, både ved kysten og inde i landet, har man fundet redskaber af flint, der i formen minder om Ipiutak-kulturens flintsager, men som man af fundforholdene kan se må være meget ældre, de ældste af dem måske 6000 år gamle. Her er det, vi støder på den vanskelighed, at vi ikke ved, om det er eskimokultur, vi har med at gøre. Men er det ikke det, er det i hvert fald forløbere for eskimokulturen, og som sådan er de i høj grad af betydning for studiet af eskimokulturens oprindelse. I disse 4-6000 år gamle kulturer finder vi to elementer, der er af den største interesse, fordi de giver os et fingerpeg, hvor vi skal søge i hvert fald en af rødderne til eskimokulturen. Det ene er teknikken at hugge smalle, slanke flækker af en flintknold, og den anden er brugen af et lille stenredskab, man på dansk kalder en stikkel, og som har været brugt til flækning af rentak, ben og lignende hårde materialer. Disse to elementer genfinder vi ikke alene i Sibiriens, men også i Nord-Europas stenalderkulturer, og der kan næppe være tvivl om, at det er i den gamle verden, vi skal søge oprindelsen til eskimokulturen.



*Redskaber fra Thule-kulturen fundet i Thule distrikt.*

Indenfor selve eskimoområdet har fundet af disse gamle kulturer givet stødet til fornyede undersøgelser og nye opdagelser, der belyser visse problemer, men også rejser nye. I løbet af de sidste halve snes år har det således vist sig, at de samme gamle flint-kulturer med stikler og flækketeknik også findes i Canada og Grønland, så vi nu må revidere vor opfattelse af, hvornår disse egne er blevet befolket. Mens vi tidligere troede, at eskimoerne kom til Grønland samtidig med nordboerne for ca. 1000 år siden, viser det sig, at i hvert fald det nordligste Grønland var beboet for 4000 år siden, og at man må regne med mindst to forskellige former for eskimokultur før Thule-kulturen. De samme to kulturer er fundet i Canada, i egnen nord for Hudson Bugten og under så gunstige forhold, at man kan følge kulturudviklingen. Ældst er en kultur, Sarqaq-kulturen, der minder meget om den omtalte gamle Alaska-kultur. Derefter er der antagelig kommet en stærk påvirkning fra skovlandet syd for eskimoområdet, og den såkaldte Dorset-kultur er opstået. Dorset-kulturen var enerådende i den østlige del af eskimo-området i ca. 2000 år, og det er sikkert fra den bl. a. snehuset og åndehulsfangsten stammer, men tilsidst bukkede den under for den

vestfra kommende og i visse henseender højere udviklede Thule-kultur. Som jeg før nævnte, forsvandt også den fra de centrale egne, hvor nu de såkaldte Centraleskimoer holder til. Hvem de så er, er et spørgsmål, jeg ikke kan svare på. Tidligere mente man, at de oprindelig havde levet længere inde i landet og var flyttet ud til kysten, da Thule-folket trak sig væk fra disse egne, men det spørgsmål er rejst, om ikke forklaringen er den, at Thule-folket, da hvalerne forsvandt, slog sig på rensdyrjagt og sælfangst og ændrede deres levevis fra fastboende til omvandrende, med andre ord at Thule-folket er Centraleskimoernes forfædre. Det er blot ét af de mange problemer, eskimoforskerne tumler med, og fremtiden vil vise, hvor mange af dem, de vil være i stand til at løse.

For arkæologerne er der i eskimo-området en stor og frugtbar arbejdsmark, der utvivlsomt vil blive dyrket i lange tider fremover. Anderledes stiller sagen sig for etnograferne, der studerer den nulevende befolknings kultur, for det kan ikke nægtes, at der snart ikke er megen oprindelig eskimokultur at studere. Overalt i verden ruller vor europæisk-amerikanske kultur som en damptrømler henover de oprindelige kulturer og udjævner dem, så der ikke bliver meget oprindeligt tilbage. Det er også sket med eskimokulturen. Indførelsen af kristendommen har næsten totalt udryddet ethvert spor af eskimoernes oprindelige livsopfattelse, det eskimoiske samfund er blevet omorganiseret af velmenende kolonisatorer, og indførelsen af pengeøkonomi og butikkerne med lokkende fabriksvarer er også godt på vej til at gøre det af med den materielle kultur, og så er der ikke meget andet tilbage end sproget, der binder eskimoerne sammen. Skal man nu beklage, at denne kultur, der så tappert og dygtigt har holdt sig i nogle af Jordens mest ugæstfri egne i mere end 4000 år, efterhånden vil forsvinde, eller skal man glæde sig over, at eskimoerne får deres del af civilisationens goder? Jeg for min part ville glæde mig over det, hvis jeg kunne være sikker på, at den fremtid, de går imøde, bød dem tryggere kår, og den samme glæde ved livet, som jeg hidtil har mødt hos eskimoerne.